LA TORRASSA (L'HOSPITALET DE LLOBREGAT)

Josep Ma. Solías i Aris.

El cas que aquí presentem podría considerarse paradigmatic en molts aspectes dels problemes que pateix l'arqueología del curs inferior de Llobregat (1)

Es tracta de l'excavació arqueològica d'una sitja feta al terra. Hem de suposar que deuría ser piriforme com la pràctica totalitat de les d'aquesta època. Aquesta estructura fou excavada el mes d'abril de l'any 1934 en un indret al costat de la via del tren, a la Torrassa.

Els material que foren exhumats en aquesta intervenció, passaren a ser dipositats al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, on restaren totalment oblidats fins a la reestructuració del fons del mateix, l'any 1981. Per amabilitat del conservador de dit museu, Sr. Oriol Granados, varem poder estudiar aquest interessant lot de material, que a pesar de no ser excessivament nombròs compensa llargament pel seu interés, degut a la assocació de tipus que s'hi a troba.

D'aquest material incloem en aquesta comunicació les següents formes pel seu interès.

1- Fragment d'un petit bol de vora recta amb llavi engruixit vers l'exterior de ceràmica àtica de vernís negre. Forma Morel 2681 a 1. Pasta rosada i compacta. Vernís negre, compacte i adherent.

2- Fragment de base amb peu llis de ceràmica campaniana A. Te dos cercles concentrics incisos a la part interior de la base. Forma Morel 2265 B1. Pasta roja fosca. Vernmís negre, lleugerament iridiscent.

3- Fragment de base amb peu de safata de ceràmica campaniana B. Peu engruixit a l'exterior. Forma Morel 2286. Decoració a la part interior de la base formada per un camp de cercles concentrics fets a la rodeta entre dues linees incise concentriques. Pasta beige. Vernís negre mate, amb l'interior del peu reservat.

4- Fragment de nansa d'ànfora ibèrica de boca plana. Secció circular. Pasta rosada ben depurada i prima.

5- Fragment de base amb peu de Terra Sigillata Lucente. Estries a la part exterior del peu. Pasta taronja clara. Vernís exterior típic, vernís interior vermell.

6- Fragment de base amb peu de ceràmica de color gris compacta i dura. Lleuger brunyit a l'exterior.

7- Fragment de vora i nansa de morter. La nansa es correguda, arrenca a poca distància sota el llavi i es penjant. Pasta grogenca. Té una linia incisa a l'interior una mica sota la vora. S'aprecia l'inici d'una zona amb pedretes incises per a facilitar la

---

1 - Ampliem en aquesta comunicació una nota que varem presentar a la xxxi Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, celebrada a l'Hospitalet de Llobregat el 1986, les actes de la qual romanen inèdites en gran part.

molta.

8- Fragment de base amb peu de galeta pertanyent quasi segurament al morter anterior. Mateixes característiques formals. Tota la base te pedres per a la molta.

9- Fragment de base plana de ceràmica comuna reduïda. Pasta grisa fosca. Engalba a l'exterior de color taronja fosc. Desgreixant de mica.

10- Fragment de paret d'una peça de ceràmica comuna. Recipient globular. Pasta rosada. Engalba a l'exterior de color beige. Pintura en color roig fosc i marrò clar.

11- Fragment de paret d'una peça de ceràmica comuna. Pasta rosada. Engalba a l'exterior de color beige. Pintura color roig fosc fent un reticulat.

12- Base d'una copa de vidre. Peu fet per doblegament del mateix. Color verd fosc transparent.

Passarem primerament a veure que significa l'aparició de cada tipus de ceràmica dins del seu context arqueològic.

El bol de ceràmica àtica, Morel 2681 a 1, (nº1) es una producció llargament difosa a tot el Mediterrani, i especialment a la part occidental del mateix. No entrarem a fer ara una anàlisi pormenoritzada dels paral.lels que es poden trobar a la peça, tan sols ressaltarem pel seu valor com a indicador cronològic el fet de l'aparició de peces d'aquesta forma a la Bastida de Moixent (País Valencià), al peci del Sec (Mallorca) i a la Penya del Moro (St. Just Desvern). Per tant, i arrel d'això, podem datar la resta més antiga del jaciment entre mitjans i el segon quart del segle IV aE, es a dir, que el primer moment d'utilització del lloc no seria posterior a aquesta data, adscribible al moment d'iberisme ple.

La base amb peu de ceràmica campaniana A. forma Morel 2265 b1, (nº 2) està datada entre finals de segle II a.n.E. i inicis del segle I aE. Es interessant constatar que per les seves característiques (bona pasta, vernís negre i adherent, etc.) queda perfectament integrada en el darrer moment de la campaniana A de bona factura, però comencen a endevinar-se alguns dels trets de la A tardana.

Caldría datar en el mateix moment "grosso modo" la base amb peu d'.una plata de ceràmica campaniana B, forma Morel 2286. (nº3). Aquesta base, per les similituts formals dels grups de peces que s'inclouen en la seva classificació presenta un problema d'adscripció a la forma exacta i això faía ballar una mica la cronología segons fos una o altre.

Podría pertanyer a la variant C1, que s'ha pogut datar a la Campania Septentrional cap el 120 aE o bè, pertanyer a la variant e1, del que s'han localitzat fragments, a la Italia central en contextes de cap el 50 aE.

Tant la campaniana A com la B, en definitiva ens parlen ja d'un moment d'utilització romano-republicà. Abona la hipótesi de la utilització de la sitja en aquest moments antics la presència en el lot de peces d'una nansa d'ànfora ibèrica de boca plana (nº4) i la base plana de ceràmica reduïda amb engalba

taronja (nº9).

L´altre gran moment d´us cal situar-lo ja al Baix Imperi. Es significatiu el fragment de terra sigillata lucente apereguda al jaciment. Aquest pateix el problema típic de les produccions d´aquest període: que no les podem datar amb total precisió, en tot cas és evident que cal situar-lo entre la segona meitat del segle III i primera meitat de segle IV.

Es curiós constatar com a pesar de la relativament escasa freqüencia amb que trobem importacions de la vall del Roïne a la zona laietana en general i al Baix Llobregat en particular, sigui aquesta la única mostra de ceràmica fina imperial del lloc. De tota manera cal fer esment també de la possibilitat, apuntada per Granados (1980), d´una fabricació local d´aquest tipus de ceràmica a la colonia Barcino.

Pel que fa a la resta de materials, s´ha de lamentar la impossibilitat d´una datació segura per materials com el morter romà de terrissa. En canvi hem d´observar amb suficient deteniment els padellassos de terrissa pintada (nº10 i nº11).

Es evident, per la seva etiología, que no poden ser classificats en cap cas com ibèrics i d´aquesta manera cal entrar en el nebulós tema de la ceràmica pintada romana al sector central de la costa catalana.

Són ja conegudes les diferencies entre materials de la Terra Ferma i el sector litoral. Allà sembla no interrompre´s la seqüencia de materials pintats amb la romanització (Garcés et alii, en premsa). Sembla clar, però, que els motius reticulats així com el que s´endevina de motius centrals en bicromia no poden ser paral.lelitzables als que feiem esment abans.

D´altra banda no sembla més que una recurrencia els motius en retícula que trobem a la ceràmica pintada romana de la Meseta, especialment al sector de la provincia de Cuenca, on semblen ser perduracions tardanes de ceràmica indígenes. (Catalogo, 1983).

A Catalunya potser el paral.lel més clar el constitueixi una peça engalbada, amb pintura vermella fent un reticulat apereguda als Munts (Catàleg, 1982) que es data en època Baix-Imperial.

També es de destacar que aquest tipus decoratiu tindrà una ampla difusió posteriorment en el món islàmic peninsular. No tenim més elements de judici per a poder datar aquestes peces en el nostre cas que el tros de TSL, encara que donades les característiques de la troballa tampoc podem afirmar de forma taxativa que no siguin anteriors o posteriors.

Hom podrà pensar que tan el terme "ibèric" com "romà" expliciten uns tipus molt concrets de cultura i realitats materials que els fan conceptes tancats i de fàcil identificació. Això que en determinats moments de l´evolució d´aquestes cultures a casa nostra pot ser cert, s´ennuvola en fer una analisi diacrònica de les mateixes. Es clar a qualsevol observador els problemes que presenta la correlació entre fets polítics i cultura material. Es durant el periode entre el final del segle III aE i el segle I aE en que trobem una zona que és politicament romana però culturalment ibèrica, encara que de mica en mica l´aculturació ("romanització") es més intensa. Tota

cultura té una manera de concebre l'espai i d'organitzar-lo econòmicament i és en aquesta organització social del territori que podem veure fonamentalment els canvis dins d'un marc físic determinat.

Els caracters bàsic dins de la vall baixa de Llobregat han estat durant totes dues èpoques el de pas i el d'explotació agrícola, però els patrons d'assentament han estat diversos en tots dos moments històrics.

El model ibèric es un mòdel que es basa en un domini visual (com a mínim) del territori circundant. Es per això que els assentaments importants son sempre enlairats, mentre que altres jaciments més baixos sempre semblen estar relacionats amb l'explotació directa del sol.

Per contra el mòdel romà va directament al domini útil de la terra. Es per tant un sistema d'aprofitament de l'espai amb una ocupació dispersa.

Veiem però, que hi han determinats punts del territori en que l'utilització humana es invariable a pesar dels canvis en les relacions estructurals dels diferents punts de la xarxa que composa el territori en cada moment cronològic.

Aquest és el cas de la sitja de la Torrassa. Per la informació que posseim, aquesta estava situada al costat de la via del tren. Pels expedients d'obres es pot suposar que es va trobar al fer un dels estreps del pont de la Torrassa o d'"en Jordà", construït quant el metro va arrivar a la veina barriada de Sta. Eulàlia. Es evident doncs que es trobaria tallada en les toves argiles del gran desnivell que separa el barri de la Torrassa del de Santa Eulàlia.

Aquest desnivell marcaría la fi del terreny quaternari antic (La Torrassa) separant-lo del quaternari recent (Santa Eulàlia) i de fet podem donar diverses valoracions al lloc a través de les èpoques.

En el moment ibèric ple, el Delta del LLobregat, era un estuari en el sentit estricte del terme. Aquest estuari, de fet, permetia ser considerat com el gran port de la Catalunya Central, reunint l'avantatge de que enllaçava amb una via de penetració cap a l'interior tan important com la que marca el propi riu. D'aquest moment tenim tres punts estratègics habitats que serveixen per a dominar visualment l'entrada a la vall, Montjuïc, St. Boi, i Penya del Moro (St. Just Desvern). Però ben a prop del que era mar, també és comença a detectar un seguit de punts de lloc d'emmagatzematge que conformarien el rerafons d'una zona de port. Fa anys que s'insisteix en que aquest port estaría situat a Ntra. Sra. del Port, però les darreres excavacions a les sitges de Magoria (informació verbal Srta. M. Teresa Miró) han servit si més no per a desmitificar el que s'havía anat repetint sense excessiu fonament a la bibliografia respecte a que es tractava d'una extensa area de magatzem. De fet hi ha sitges, però moltes menys de les que es suposaven. Es per això, que cobra més força l'idea d'un port dispers paral.lelitzable, a altres exemples propers, com l'Empordà (Ruiz de Arbulo, 1984). o l'Ebre (Izquierdo, en premsa). El lloc de la Torrassa, estava a més sota el domini visual tant de St. Boi com de Montjuïc, lloc aquest darrer del que està separat per poc més d'una hora a peu.

Per tant, creiem que la primera utilització de la sitja caldria posar-la estretament en relació amb l'estructura comercial portuaria del Llobregat.

El segon moment del que trobem material a la sitja, es també prou significatiu, és tracta del moment de la primera gran transformació del medi amb la implantació del model romà d'explotació del territori.

Es un moment curt, (125 aE - 75 aE), en que tota l'area catalana canvia profondament. Es pot trobar dualitat de modes d'ocupació i explotació del sol, puix que al costat de les villae hom troba encara els antics poblats, amb una vida cada cop més esmorteïda. Es per tant un moment totalment dinàmic, i sembla que el fet de trobar materials d'aquest periode cal relacionar-lo amb la fase d'amortitzacions de sitges que s'albira a tot el Baix Llobregat.: La Riba (Solias, 1982), Can Miano (Solias, 1982), St. Boi (Solias, 1982).

El darrer moment d'utilització es fa durant el Baix Imperi, un altre dels moments problemàtics a la zona. Avui dia, quan les preteses destruccions de francs i alamans s'han demostrat inexistents al sector en estudi, i la crisi del segle III sembla traslladar-se al segle II a la zona Est de la Tarraconense, es comença a valorar d'una manera diferent el Baix Imperi. A la zona del Baix Llobregat sembla donar-se una disminució important dels habitat encara que menys del que es creia (Menendez, Solías, 1982) i de fet en determinats aspectes sembla rebre major importancia que durant l'Alt Imperi (Keay, 1984; Keay, 1985). De fet en aquesta època existeix ja un element territorial important que funciona des del Principat d'August. Es tracta de la ciutat de Barcino. La seva implantació és un fet cabdal que va provocar la remodelació del seu territori i de fet reordenà totes les implantacions humanes al seu voltant. Es evident que en aquest moment la sitja ja no es de caràcter comercial o està lligada a un assentament ibèric, si que no té relació a una villa, com unitat mínima d'explotació agrícola del territori.

Molt probablement aquesta villa es la que s'ha trobat sota Santa Eulàlia de Provençana, el nom de la qual deriva clarament d'un possessor romà: PROVIVS o PROVENTIVS (Moran, 1982).

Resumint, doncs, tendríem un punt fixe en el territori, el desnivell de la Torrassa i un element econòmic, una sitja, que sense canviar al llarg del temps varien probablement la seva funció, en primer lloc estaria en funció d'una ampla zona portuaria, en segon lloc, ja colmatada la part propera d'aquest port, estaría en relació amb un model d'implantació ibèric i finalment sería utilitzada dins el model romà d'explotació del territori.

BIBLIOGRAFIA

BLAJOT, M.; GRANADOS, J.O; JULIA, M.; PUIG, F.; SOLIAS, J.Ma. "El poblamiento de la zona sur de la Layetania litoral en época ibérica y romana" Coloquio de Arqueología Espacial, Teruel, 1984.

CATALEG DE L´EXPOSICIO "L´ARQUEOLOGIA A CATALUNYA AVUI", Generalitat de Catalunya, 1982.

"CATALOGO DEL MUSEO DE CUENCA" Ministerio de Cultura, Cuenca, 1983.

GARCES, I.; MOLIST, N.; SOLIAS, J. Ma. "Iesso, (Guissona, La Segarra)" Excavacions d´urgencia dels SSTT. de Lleida, En prensa.

GRANADOS, J.O. "Imitació local d´una forma 1/3 de Terra Sigillata Lucente a Barcino" FONAMENTS, 1, Barcelona, 1980.

IZQUIERDO, Pere (inèdit) "Liaisons entre navigations maritime et fluviale en Tarraconaise: Les exemples de les Sorres et Dertosa" a Col.loqui Internacional sobre comerç marítim romà a la Mediterrània occidental", Barcelona, 1988

KEAY, S. "The coastal economy in late centuries in the Conventus Tarraconensis. Decline or change?" BAR International Series, Oxford, 1984.

MENENDEZ, X.; SOLIAS, J.Ma. "Problemes entorn del Baix Imperi al curs inferior del Llobregat", II reunió D´Economía Antigua de la Península Ibérica, Barcelona, 1982.

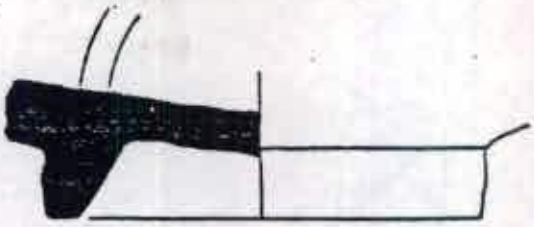
MORAN, J. "El noms de lloc al Baix Llobregat" I Jornades d´estudi sobre el Baix Llobregat. St. Feliu de Llobregat, 1982.

RUIZ DE ARBULO Y BAYONA, JOAQUIN. "Empuries, puerto de escala o puerto de comercio" Memoria de Licenciatura, Barcelona, 1984.

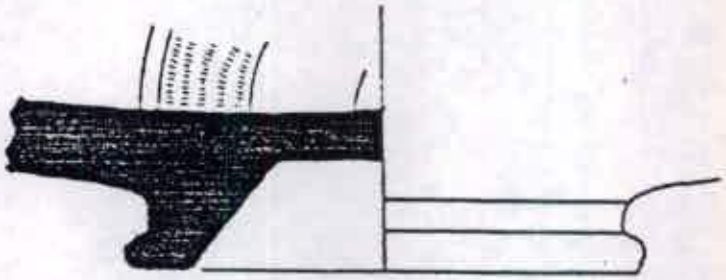
SOLIAS, J.Ma. "El poblament del curs inferior del Llobregat en época romana" Memoria de Llicenciatura, Barcelona, 1982.

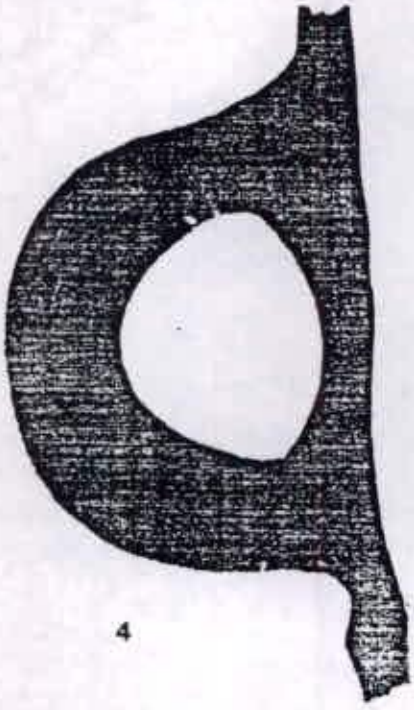
1

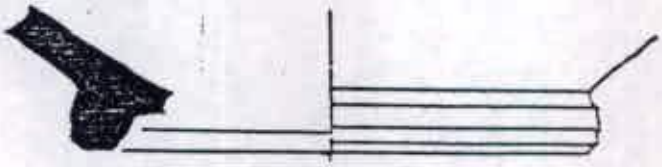
2

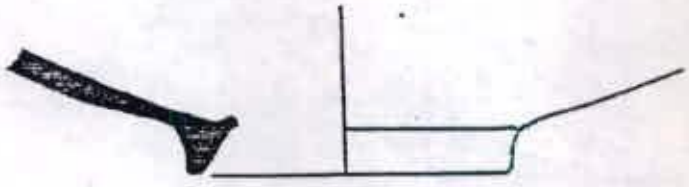
3

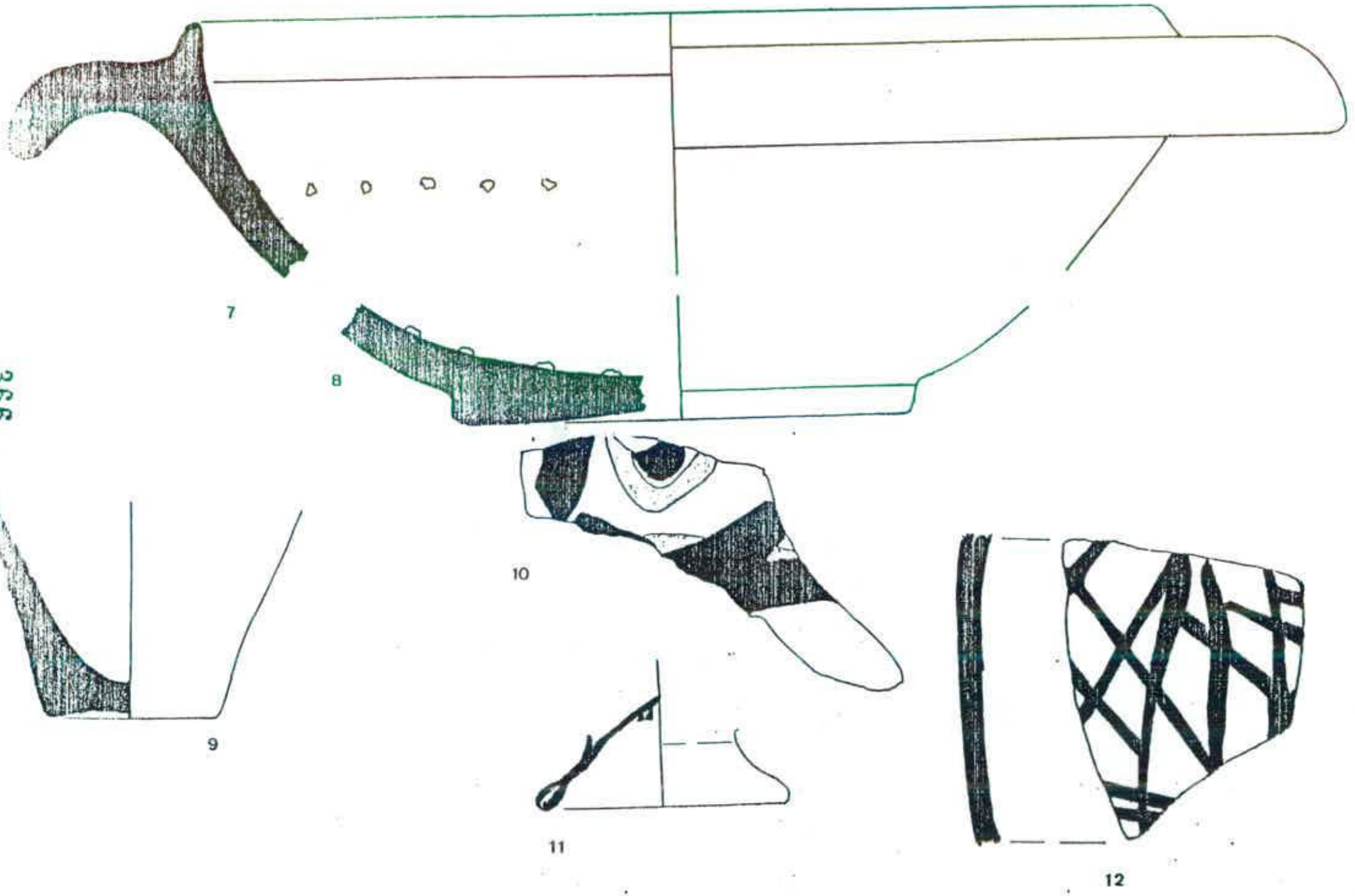
4

5

6

7

8

9

10

11

12